

AKADEEMIA PRESIDENDI LÕPPSÕNA
EESTI TEADUSTE AKADEEMIA ÜLDKOGU AASTAKOOSOLEKUL
25. aprillil 2007

Richard Villems

Austatud kolleegid!

Omajal oli kombeks, et üldkogul esines president ja siis andsid akadeemiksekretärid omapoolse ülevaate Eesti teaduse seisust osakonnaga seotud erialadel. See oli ka mõistetav, sest paljudes suundades oli olulisem osa teadustööst kontsentreerunud teadusasutustesse, mis toimisid Akadeemia raames. Ja muidugi töötas ka tollal oluline osa akadeemikutest ülikoolides ning nendepoolsed sõnavõttud täiendasid tervikpilti. Me reformisime oma teadussüsteemi. See oli mõistlik samm. Kuid sellega kadus ka ainus laiem foorum, kus võeti iga-aastaselt sisuliselt kokku oluline, mis iseloomustas teaduse arengut Eestis. Mõni võib küsida, kas ja kellele seda vaja on? Mõni võib küsida, kes seda tegema peaks? Mõni võib küsida, kus seda tegema peaks? Kõik need küsimused on õigustatud. Kuid teisalt – seaduses on öeldud, et Vabariigi peaminister peab kord aastas esinema Riigikogu ees ettekandega “Olukorrast teadus- ja arendustegevuses”. Peaministri ülesandeks on, vähemasti esmajoones, informeerida tema kabineti tegevusest teadus- ja arendustegevuse edendamisel-korraldamisel. Selle kõne alusmaterjalid valmistatakse ette esmajoones kahe ministeeriumi – HTM ja MKM – poolt laekunud materjalide alusel, kuivõrd need kaks vastutavad teadus- ja arendustegevuse poliitika kujundamise eest. Loogiline ja arusaadav. Kuid samas mõnevõrra suletud ring – korralduslikud ja haldusalased küsimused oleksid nagu kaetud, kuid olemuslik tagasiside teaduse ja arendustegevuse suundumuste, tulemuslikkuse ja probleemide osas mitte ilmtingimata. Kuid lõppkokkuvõttes on just need aspektid mõõtmeks “poliitikate” toimimise kohta.

Meie teaduskorralduse põhilistest reformidest on nüüdseks möödunud kümmekond aastat. Ajalukku on kadunud pinged ja rivaliteet Akadeemia ja ülikoolide vahel. See teema enam “ei müü”. On üles kasvanud täiesti uus teadlaspõlvkond ja need, kes vähegi jälgivad teaduse “väljundi” poolt, näevad selgesti, kelle kätega, õigemini ajudega, tehakse Eesti teadust uuel sajandil. Põlvkonnad on segunenud ja uus põlvkond on selgesti haaranud oma positsiooni. Ma teeksin ettepaneku, et järgmisel aastal oleks Akadeemia juhatuse ettekandeks Üldkogul vastvalminud uus “Valge raamat” ja põhimõttelised ettekanded tulevad osakonnajuhatajatelt, mis haaravad endasse teaduse ja selle põhineva arendustegevuse Eestis. Loomulikult jääb üldkogu teemaks ettekanne eelarve kohta ja presidendi ettekanne, fookuseerituna üldistele probleemidele. Ma usun, et nii muutub see üldkogu paljuski sisulisemaks, arutlus elavamaks ja mis põhiline – suunatuks teaduse enda arengule Eestis. See annab aluse võrdlusteks Euroopa Liidu ja muu maailma tendentsidega jne. Arutame selle juhatuses läbi ja kui juhatuse on nõus, siis muudame selle aruandekoosoleku, mis vormiliselt on üks oluline koosolek, ülesehitust.

Ega mul muud lisada ei ole. Minister on nüüd ära ja me võime teda natuke leebelt kiita ka. Mul on tunne, et see kõik, mis ta ütles, oli siiras. Sealjuures huvi selle kohta, mida Teaduste Akadeemia teeb ja, mis on palju tähtsam, mida Teaduste Akadeemia akadeemikud ühe või teise asja kohta arvavad. Me istume paljudes erinevates komisjonides, on palju paralleelset tegevust. Jumal tänatud, et me kõikjal kaugeltki ei esinda Teaduste Akadeemiat, sest siis me peaksime alati panema oma väljaütlemiste juurde sildi, et “seda, mida ma ütlen, ei saa käsitleda Eesti Teaduste Akadeemia ametlikku seisukohana”. Kuid on asju, mida me saame öelda koos ja oleks kena, kui nende hulka kuuluksid probleemid, mis puudutavad nii teaduse arengut Eestis kui ka probleeme, mis on olulised Eestile muudel põhjustel. Puudust neist ei ole.

On veel üks positiivne uudis. Peaminister tellis ametlikult oma kantselei kaudu, et Eesti Teaduste Akadeemia analüüsiks kuidas TAN, kuhu kuuluvad teatavasti neli ministrit (peaminister, haridus- ja teadusminister, rahandusminister, majandus- ja kommunikatsiooniminister), *ex officio* kaks rektorit jne, peaks töötama nii, et see töö oleks sisulisem. Hetkel on teatav stabiilsus, on kõrghariduse kontseptsioon, on teaduskontseptsioon, saadi maha ka arengufondiga. Eks näeme, kuidas selle käivitamisega hakkama saadakse. Ma olen lootusrikas. Kuigi selleks eraldatud raha on piiratud, annab see kindlasti tuge, tekitab ilmse vajaduse analüüsiks. Mitte minevikku, vaid tulevikku silmas pidavalt.

Lõpuks paar sõna teaduse finantseerimise alustest – kolleeg Agu Laisa poolt äsja öeldus on paljuski õigus. Pärast seda, kui 1995–96. a sai introductseeritud sihtfinantseerimine (peaaegu nagu demokraatiaga – tal on palju vigu, aga paremat naljalt ka ei ole), siis nüüd, kus ta on komplementeeritud baasfinantseerimisega, on see süsteem tervikuna ilusasti paigas ja minu meelest pole siin midagi olemuslikult reformida. Probleemsed aspektid ei tulene süsteemist, vaid on “inimfaktor” – me peame ise olema märksa järjekindlamalt nõudlikud, olema “külmalt ja julmalt” orienteeritud innovatiivsusele ja teadusliku taseme prioriteetsusele.

Inimfaktorist – me kirjutame ajalehtedes kirglikult jubedatest bürokraatidest, kes valisid välja 474 kirjastust, milles avaldatud kirjutised kvalifitseeruvad “kõrge taseme” publikatsioonide rubriiki. Nebraska Ülikooli kirjastus sobib, kuid Arizona Ülikooli oma ei sobi. Naeruväärne näide tõepoolest. Samas on täiesti eksitav süüdistada “ministeeriumi bürokraate”. Ükski teadusbürookraat ei valinud mitte midagi välja. Seda tegime meie kui teaduslik *community* ise – “oma käega”. Sealjuures mitte akadeemikud, vaid laiapõhjaline erialaste ekspertide kogu. Ei tohi (sihilikult?) petta lugejat ega maksa petta ka iseennast. Keegi tegi tõepoolest ühe triviaalse vea – vormistas näidisloendi kui lõpetatud nimekirja. Näpukas, mis tuleb parandada sellesama teadusüldsuse esindajate kvoorumi poolt, keda paluti seada kokku nimistu kirjastustest. Kuid määrada niisuguseid möödalaskmisi pähe administraatoritele ei ole aus.

Lugupeetud kolleegid, järgmise üldkoguni on taas pikalt aega ja, kuidas see akadeemik defineeritud oligi?, “...kes oma isikliku loova tööga...”. Palju jõudu selleks!

Täna tähelepanu eest!